

Met e Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener (1929 -)

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Met e Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(Üç Basım)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(Beş Basım)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(İki Basım)

MIHAIL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ

METE ERGİN – GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŐILAŐTIRAN:

HASAN ĀLİ EDİZ

İKİNCİ KİTAP

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 32 • **Durgun Don II** • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-247-4
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltilme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

DURGUN DON

ROMAN

İKİNCİ KİTAP

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

BİN dokuz yüz on altı. Ekim. Gece. Yağmur ve rüzgâr. Ormanlık bir arazi. Akçağaçlarla kaplı bataklıkların kenarında siperler. İleride dikenli tel engelleri. Siperlerin içinde dondurucu, vıcık vıcık bir çamur. Bir gözetleme noktasının ıslak sac kaplamaları donuk donuk parlıyor. Yer yer, siperlerin içindeki kazamatlardan tek tük ışıklar vuruyor.

Subayların kazamatlarından birinin ağzında, tıknaz yapılı bir subay bir an durdu, parmakları kaputunun kopçaları üzerinde dolaştı. Kaputunun önünü acele acele çözdü, yakasındaki suları silkeledi, eşğin önündeki çamurla karışmış talaş yığınınına çizmelerini sildi, sonra kapıyı itti ve eğilerek kazamata girdi.

Bir gaz lambasından dökülen sarı ışık şeridi subayın yüzünde yağlı yağlı parladı. Ceketinin önü açık bir subay, oturduğu tahta ranzadan kalktı, eliyle karmakarışık kır saçlarını sıvazladı ve esnedi.

“Yağmur mu?”

Ziyaretçi, “Evet,” dedi ve kaputunu çıkarıp sıvıslıkla olmuş kasketiyle birlikte, kapının yanındaki bir çiviye astı.

“Sizin burası sıcak. Nefesinizle iyi ısıtmışsınız.”

“Sobayı daha yeni yaktık... İşin kötüsü topraktan su çıkıyor. Yağmur barındırmayacak bizi burada, Allah kahretsin! Sen ne dersin Bunçuk?”

Bunçuk ellerini ovuşturarak eğildi, sobanın yanı başına çömeldi.

“Yere birkaç tane tahta döşeyin. Bizim kazamat mükemmel, kupkuru. Yerde yalınayak bile dolaşılır. Listnitski nerede?”

“Uyuyor. Nöbet yerlerini dolaştı, gelir gelmez de yattı.”

“Uyandırsak olur mu?”

“Uyandır uyandır. Satranç oynarız.”

Bunçuk kalın kaşlarının üzerindeki yağmur suyunu işaret parmağıyla sıyrdı, parmağına düşünceli düşünceli baktı ve yavaşça seslendi:

“Yevgeni Nikolayeviç!”

Kır saçlı subay, “Derin uykuda,” dedi.

“Yevgeni Nikolayeviç!”

Listnitski dirseğinin üzerinde doğrularak, “Ha?” dedi.

“Bir parti satranç oynar mısın?”

Yevgeni bacaklarını ranzadan yere indirdi, yumuşak, beyaz avuçlarıyla bastıra bastıra göğsünü ovaladı.

Birinci parti oyun sona ermek üzereyken, Beşinci Bölük subaylarından ikisi, Yüzbaşı Kalmıkov’la Teğmen Çubov içeri girdiler.

Kalmıkov eşikten içeri adımını atarken, “Haber var!” diye bağırdı. “Bir olasılıkla, alay geri çekilecek.”

Kır saçlı subay, Üsteğmen Merkulov kuşkucu bir tavırla gülümseyerek, “Nereden duydun?” dedi.

“Bana inanmıyor musun Piyotv amca?”

“Doğrusunu istersen, hayır.”

“Biraz önce batarya komutanı telefonda söyledi bize. O nereden mi öğrenmiş? Tümen karargâhından daha dün döndü.”

Çubov kendinden geçercesine, “Ah, bir yıkanabilsem ne güzel olurdu,” dedi ve huş ağacının ince dallarıyla kirini kabartıyormuş gibi taklit yaparak omuzlarına şaplaqlar attı.

Merkulov gülümseyerek, “Buraya da bir tekne koydurabilirdik,” dedi, “nasıl olsa suyumuz bol.”

Kalmıkov keresteyle kaplı duvarlara, balçık zemine bakarak, “Yahu burada rutubet içindesiniz beyler,” diye mırıldandı. “Çok rutubetli burası.”

“Bataklık yanı başımızda.”

“Bataklıkta olduğunuz için aslında oturun da Tanrıya şükredin,” diye lafa karıştı Bunçuk. “Burada Hazreti İsa’nın koltuğu altındaymışsınız kadar güven içindesiniz! Başka hatlarda taarruz var, halbuki burada haftada bir kere ateş açıyoruz.”

“Bu delikte çürümektense hücumla geçmek daha iyidir.”

“Kazakları hücumda kırdırmak için saklamıyorlar. Neden bilmezmiş gibi saf saf konuşuyorsun Merkulov?”

“Peki sence neden saklıyorlar bizi?”

“Zamanı geldiğinde, hükümet varlığını Kazaklar sayesinde koruyacak; hep o eski oyun yani.”

Kalmikov elinin bir hareketiyle, “Bu dediklerin küfür sayılır,” diye cevap verdi.

“Küfür mü? Neden?”

“Küfür de ondan.”

“Saçmalama Kalmikov. Gerçeği inkâr edemezsin ki!”

“Hangi gerçeği...”

“Herkes biliyor bunun gerçek olduğunu. Neden sen de kabul etmiyorsun?”

Çubov, “Dikkat, beyler!” diye bağırды ye yapmacık bir tavırla Bunçuk’u işaret ederek yerlere kadar eğilip selamladı.

“Teğmen Bunçuk şimdi bizlere Sosyal Demokratların rüya kitabını yorumlamaya başlayacak!”

Bunçuk, Çubov’un kaçamak bakışını sert bakışıyla karşılayarak alaycı bir tavırla gülümsedi ve “Soytarı rolüne mi çıktın yoksa?” dedi. “Senin bileceğin iş. Her adamın bir mesleği vardır tabii. Ben size, geçen yılın ortalarından bu yana savaş görmediğimizi söylüyorum. Savaş, siper savaşına dönüşür dönüşmez Kazaklar korunmalı yerlere dağıtıldı, zamanı gelinceye kadar da oralarda savaşa katılmadan tutuluyorlar.”

Listnitski piyonlarını toplarken, “Sonra ne olacak?” diye sordu.

“Sonra, cephede huzursuzluk baş gösterince –ki bu kaçınılmaz bir şeydir; askerler savaşmaktan bıkınca, kaçma olayları artınca– ayaklanmaları bastırmak için Kazaklar kullanılacak. Hükümet Kazakları elinde bir taş gibi saklıyor. Zamanı gelince devrimin kafasını bu taşla ezmeye kalkacak.”

“Hayal gücünün dizginlerini biraz fazla koyvermiş sayılmaz mısın sevgili dostum? Varsayımların çok zayıf,” diye itiraz etti Listnitski. “Önce şunu söyleyelim ki, olayların gidişini önceden kestirmeye olanak yoktur. Huzursuzluğun baş göstereceğini nereden biliyorsun? Sonra tutalım, Almanlar ve onlarla birlik olan kuvvetler çöktü,

savaş bizim parlak zaferimizle sonuçlandı, o vakit Kazaklara ne gibi bir rol vereceksin?”

Bunçuk acı acı gülümsedi:

“Savaş şimdilik sona ereceğe, hele parlak şekilde sonuçlanacağına hiç benzemiyor.”

“Gerçi ağır ilerliyor ama...”

“Daha da ağırlaşacak,” diye onu temin etti Bunçuk.

“İzinden ne zaman döndün?” diye sordu Kalmıkov.

“İki gün önce.”

Bunçuk dudaklarını büzerek uzattı, ufak bir top halinde sigara dumanı üfledi ve sigarasının izmaritini attı.

“Nerede geçirdin iznini?”

“Petrograd’da.”

“Ee, başkentten ne haber? Ah, Petrograd’da bir hafta geçirmek için neler vermezdim!”

Bunçuk kelimelerini dikkatle tartarak, “Pek de için açılmazdı hani,” dedi. “Yiyecek kıt. İşçi mahallelerinde açlık, hoşnutsuzluk ve için için kaynayan bir huzursuzluk var.”

“Bu savaştan sevinçli çıkamayacağız. Ne dersiniz beyler?” diye sorgu dolu bakışlarını çevresindekilerin üzerinde dolaştırdı Merku-
lov.

“Rus-Japon Savaşı, 1905 Devrimini doğurmuştu. Bu savaş da yeni bir devrimle, hatta yalnız devrimle değil, bir iç savaşla son bulacak.”

Listnitski onun sözünü kesmek istiyormuş gibi belirsiz bir hareket yaptı, sonra kalktı, kaşları çatık vaziyette kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken öfkesini tuttuğunu belli eden bir ses tonuyla konuştu:

“Biz subaylar arasında bu bey kadar garip tipler bulunması beni hayrete düşürüyor.” Eliyle Bunçuk’u işaret etti. “Hayrete düşünüyorum, çünkü bugüne kadar kendisinin, vatani ve savaş karşısındaki tutumunu pek anlayabilmiş değilim. Geçen gün son derece üstü kapalı konuşmasına rağmen, bize, savaşı kaybetmemizi istediğini anlatmaya çalıştığı da apaçıktı. Seni doğru anlamış mıyım Bunçuk?”

“Yenilmemizden yanayım.”

“Peki ama neden? Benim göre, siyasal inanışların ne olursa olsun kendi memleketinin yenilgisini istemen, devlete hıyanettir. Her dü-rüst insanın gözünde bir onursuzluktur bu.”

Merkulov söze karışarak, “Duma’daki* Sosyal Demokrat üyelerin kamuoyunu hükümete karşı nasıl kışkırttığını ve bu şekilde memle-ketin yenilgisinde nasıl rol oynadığını hatırlıyor musun?” dedi.

Listnitski, “Sen de onların görüşlerini paylaşıyor musun Bun-çuk?” diye sordu.

“Eğer yenilmemizden yanayım diyorsam, yenilmemizden ya-nayımdır; bu apaçık bir şey! Ayrıca, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin bir üyesi olduğum halde, Duma’daki kendi parti üyeleri-min görüşlerini paylaşmamam çok saçma olur. Gördüğünüz bunca eğitime rağmen siyaset konusunda bu kadar cahil kalışınıza şaşıyo-rum Yevgeni Nikolayeviç.”

“Her şeyden önce ben, hükümdara bağlı bir subayım. ‘Sosyalist yoldaşlar’ı görmek bile beni isyan ettirmeye yeter.”

‘Her şeyden önce sen kaz kafalının biri, sonra da tuzu kuru ve za-lim bir askersin,’ diye düşündü Bunçuk ve gülümsemek için tuttu kendini.

Merkulov özür dilercesine, “İnsan askerlikte olağanüstü bir du-rum içine girer,” dedi. “Hepimiz kendimizi politikanın üzerinde tu-tuyor, deyim yerindeyse suya sabuna dokunmuyoruz.”

Yüzbaşı Kalmıkov oturduğu yerde hiç durmadan düşük bıyıkla-rını sıvazlıyordu; yabansı Moğol gözleri kor gibi parlıyordu. Çubov yattığı yerden Merkulov’un çizip duvara astığı karakalem bir resme dikmişti gözlerini. Bu, Magdalene gibi yüzü olan, çapkın ve baygın bakışlarla kendi çıplak memelerini seyreden yarı çıplak bir kadın resmiydi. Sol elinin iki parmağıyla meme uçlarından birini tutmuş, yana çekmiş, aynı elinin serçe parmağı kibarca yukarıya kalkmıştı. Yarı kapalı göz kapaklarının altına, için için yanan ılık gözlerinin yumuşattığı bir gölge düşmüştü. Hafiften yukarı kalkık bir omuzu sıyrılmış kombinezonunu tutuyor, köprücük kemiklerinin altındaki çukurlara yumuşak bir ışığın rengi vuruyordu. Kadının pozunda o kadar doğal bir incelik, gerçeğe öylesine bir yakınlık vardı ve yu-

* Duma: 1906-1917 yılları arasında Rus Parlamentosu. –cev.

muşak renk tonları o derece güzeldi ki, konuşmaların gidişiyle asla ilgilenmeksizin kendisini usta elinden çıkma eskize kaptıran Çubov, büyük bir zevk duyarak gülümsedi.

Gözlerini resimden zorla ayırırken, “Enfes!” dedi. Bu laf ağzından çok zamansız çıkmıştı, zira Bunçuk daha sözünü yeni tamamlıyordu:

“Çarlık devrilecektir, buna emin olabilirsiniz.”

Bir sigara sarmakta olan Listnitski şaşkın şaşkın gülümseyerek bir Bunçuk’a bir Çubov’a baktı.

“Bunçuk!” dedi Kalmikov. “Bir saniye izin ver Listnitski! Bunçuk, dinle! Bu savaşın bir iç savaşa dönüşeceğini kabul edelim. Peki sonra ne olacak? Hükümdarı devireceksin. Onun yerine nasıl bir hükümet öneriyorsun?”

“İşçi sınıfının hükümetini.”

“Yani parlamento mu demek istiyorsun?”

“Daha da fazlasını,” diye gülümsedi Bunçuk.

“Evet, neymiş fazlası?”

“Bir işçi diktatörlüğü.”

“Şimdi anlaşıldı iş! Ya aydınlar, köylüler? Onların rolü ne olacak?”

“Köylüler bizim peşimizden gelir, aydınların bir kısmı da öyle. Geri kalanlar... onlara yapacağımız bu işte.” Elinde tuttuğu bir kâğıt parçasını çevik bir hareketle bükte, dışlarının arasından, “Böyle yapacağız işte!” deyip fırlattı bir kenara.

Listnitski alaylı alaylı, “Pek yükseklerde uçuyorsun...” dedi.

“Ama yükseğe konacağız,” diye karşılık verdi Bunçuk.

“Siz yine her olasılığa karşı altınıza saman serin, belki de konamazsınız.”

“Peki neden gönüllü olarak savaşa katıldın? Hatta ne yapıp edip subaylığa kadar yükselmenin sebebi neydi? Bütün bunları görüşlemlerle nasıl uzlaştırebiliyorsun? İnanılır şey değil! Bu adam hem savaşa karşı, –ne derler ona– sınıfsal yoldaşlarının öldürülmesine karşı, hem de subay!” Kalmikov samimi bir neşeyle ellerini çizmelerinin yanlarına vura vura gülüyordu.

“Makineli tüfeklerle kaç tane Alman işçisini geberdittin?” diye sordu.

Bunçuk cebinden bir tomar gazete çıkardı ve sırtı Listnitski'ye dönük vaziyette bunları karıştırdı. Sonra gitti, eskilikten sararmış bir gazeteyi masanın üzerine yayıp, iri elleriyle kırışıklarını düzeltti.

“Kaç tane Alman işçisi mi öldürdüm? Orası... belli değil. Savaşa gönüllü katıldım, zira nasıl olsa katılmam gerekecekti. Öyle sanıyorum ki, burada siperlerde edindiğim bilgilerin ileride yararı dokunacak... İleride. Dinleyin şunu.” Ve Bunçuk, Lenin'in sözlerini okudu:

Modern orduyu alalım; örgütlenmenin en güzel örneklerinden biridir o. Örgütlenme sadece esnekliğe sahip oluşu ve aynı zamanda milyonlarca insana bir tek irade verişiyle bile mükemmeldir. Bugün bu milyonlar ülkenin çeşitli bölgelerinde evlerinde oturuyor; yarın bir seferberlik ilan edilir, hepsi önceden belirtilen merkezlerde toplanır. Bugün yayılmış durumda, hatta bazen aylarca siperlerde yatarlar; yarın başka bir düzen içinde taarruza kaldırılırlar. Bugün kurşun ve şarapnelardan korunmada, yarın göğüs göğüse savaşmada mucizeler gösterirler. Bugün ileri müfrezeleri toprağın altına mayın yerleştirir, yarın göklerdeki uçaklardan aldıkları bilgiye göre kilometrelerce ilerlerler. Bir tek amacın peşinde oldukları ve bir tek irade ile harekete getirildikleri zaman, milyonlar, ilişkilerinin ve etkinliklerinin biçimlerini, etkinliklerinin yer ve yöntemlerini, aletlerini ve silahlarını, değişen koşullara ve uğraşın gereklerine göre değiştirir; işte budur örgütlenme.

Aynı şey, işçi sınıfının burjuvalara karşı verdiği savaşım için de geçerlidir. Bugün için görünürde bir devrim ortamı yoktur...

Çubov, Bunçuk'un okumasını keserek, “Peki ama şu ‘ortam’ ne demek oluyor?” diye sordu.

Bunçuk yeni uykudan uyandırılmış gibi gözlerini ona dikti, fırak alnını baş parmağının kemiğiyle ovalayarak soruyu anlamaya çalıştı.

“Sana ‘ortam’la ne demek istediğini sordum.”

“Anladım, anladım, ama benim için biraz güç bunu açıklamak.” Bunçuk'un yüzüne basit, çocuksu bir gülümseme yayıldı. Böyle bir gülümsemeyi onun iri, asık suratında görmek tuhaf oluyordu. Sanki güz yağmurlarının yıkadığı bir tarladan gümüşü bir tavşan fırlayıp, zıplaya zıplaya kaçmıştı.

“Ortam, bir durumdur; yani, birtakım koşulların bir araya gelmiş olması durumudur. Doğru mu söyledüğüm?”

Listnitski belli belirsiz başını sallayarak, “Devam et okumana,” dedi.

Bugün için bir devrim ortamı söz konusu değildir, yığınları galeyana getirecek ya da onların canlılığını artıracak koşullar yoktur ortada; bugün ellerinize bir oy pusulası tutuşturuldu, alın onu. Ve bu oy pusulasını, hapse girme korkusu yüzünden sandalyelerine sıkı sıkı bağlı kişilere mecliste rahat işler sağlamak için değil, fakat düşmanlarımıza karşı bir silah olarak kullanmak için örgütlenmeyi öğrenin. Yarın bu oy pusulası elinizden alınır, onun yerine bir tüfek, mühendisliğin en yeni tekniğine uygun olarak yapılmış hızlı ateşli bir silah tutuşturulur; bu ölüm ve yıkım silahını alın, savaştan korkan, duygulu sümüklülere metelik vermeyin; işçi sınıfının umutlarının gerçekleşebilmesi için ateş ve demirle yok edilmesi gereken daha pek çok şey kalmıştır yeryüzünde ve eğer yığınlar arasında öfke, umutsuzluk artacak, bir devrim ortamı belirecek olursa, yeni örgütlenmeler yaratmaya, bu yararlı ölüm ve yıkım silahlarını kendi hükümetinize, kendi burjuvazinize karşı kullanmaya hazırlanın...

Kapının vurulması ve içeriye Beşinci Bölük başçavuşunun girmesiyle, Bunçuk okumayı kesti. Başçavuş, Kalmıkov’a döndü:

“Komutanım, alay karargâhından bir emir subayı geldi.”

Kalmıkov’la Çubov, kaputlarını omuzlarına atıp çıktı. Merkulov oturdu, resim yapmaya başladı. Listnitski derin düşüncelere dalmış bir halde, bıyıklarıyla oynayarak, kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya devam etti. Biraz sonra Bunçuk da ayrıldı oradan. Kaldırdığı yakasının uçlarını sol eliyle tutup sağ eliyle de uçuşan kaputunun eteklerini aşağı doğru bastırarak, siperlerin çamurlu, kaygan zemininde ilerledi. Dar siperlerin içinde rüzgâr şiddetle esiyor, köşelere çarpıp ıslık çalarak burgaçlar yapıyordu. Bunçuk’un yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı. Kendi kazamatına vardığında yağmurdan yine sıırıslıklam olmuştu ve üstü başı çürük akçaagaç yaprağı kokuyordu. Makineli tüfek müfrezesinin komutanı uyuyordu; kâğıt oynayarak geçirilen uykusuz üç gecenin izleri yüzünde hâlâ görülüyordu. Bunçuk ta erlik zamanından beri yanından

ayırmadığı asker çantasını açtı, içinden çıkardığı birtakım gazeteleri kapının yanına yığıp tutuşturdu. Ceplerine iki kutu konserve etle beş altı avuç dolusu tabanca mermisi doldurdu ve tekrar dışarı çıktı. Rüzgâr, bir an açık kalan kapıdan girdi, yanan kâğıtların kurşuni küllerini savurdu ve tüten lambayı söndürdü.

Bunçuk ayrıldıktan sonra Listnitski hiç konuşmadan bir süre daha dolaştı, sonra masaya gitti. Merkulov hâlâ resim yapıyor ve kaleminin altındaki beyaz kare kâğıttan, yüzünde o acı gülümsemesiyle yavaş yavaş Bunçuk bakmaya başlıyordu.

Merkulov, Listnitski'ye dönerek, "Güçlü yüz çizgileri var!" dedi. "Ee sen ne dersin bu işe?" diye sordu Listnitski.

Sorunun altındaki anlamı tahmin eden Merkulov, "Ne diyeceğimi bilemiyorum!" diye cevap verdi. "Tuhaf bir adam. Şimdi rengini tamamıyla belli etti, ama önceden bir türlü çözümleyemiyordum bu adamı. Biliyorsun Kazaklar çok seviyor onu, en çok da makineli tüfek eratı arasında seviliyor. Buna dikkat ettin mi hiç?"

Listnitski kesin olmayan bir tonla, "Ha, evet" diye cevap verdi.

"Makineli tüfekçiler son erlerine kadar Bolşevik. Hiç kuşku yok ki, bu adamları kazanmayı başarmış Bunçuk. Bugün kozlarını böyle ortaya açiverince çok şaşım. Niye yaptı bunu? İçimizden hiç kimse nin onun görüşlerini paylaşmayacağını biliyor. Ama yine de kendisini bu şekilde açığa vuruyor. Öyle çarçabuk öfkelenip kendini kaybeden cinsten de değil. Tehlikeli bir adam."

Merkulov kafası hâlâ Bunçuk'un garip davranışıyla meşgul bir halde, yaptığı resmi bir kenara itti ve soyunmaya başladı. Islak çoraplarını sobanın üstüne astı, saatini kurdu, bir sigara yakıp uzandı. Biraz sonra uykuya daldı. Listnitski, Merkulov'un kalktığı tabureye oturdu ve Bunçuk'un resminin arka yüzüne, işlek el yazısıyla şunları yazdı:

Ekselans;

Size daha önce bazı tahminlerimden söz etmiştim; şimdi bu tahminlerim tamamıyla doğrulanmış bulunuyor. Bugün alayımız subayları (bendenizden başka, Beşinci Bölükten Yüzbaşı Kalmikov ve Teğmen Çubov ile Üçüncü Bölükten Üsteğmen Merkulov da vardı) arasındaki bir konuşma sırasında Teğmen Bunçuk, itiraf edeyim ki,

anlayamadığım bazı nedenlerle, siyasi inançlarını ve hiç kuşkusuz partisinden aldığı talimat gereğince, yürütmekte olduğu görevlerini açıkladı. Yanında yasaya aykırı nitelikte birtakım gazeteler vardı. Mesela, Cenevre’de basılan Komünist adlı yasaklanmış gazeteden bize bir pasaj okudu. Teğmen Bunçuk’un alayımızda yeraltı etkinliklerinde bulunduğuna (alayımıza gönüllü olarak katılımını da bu sebebe bağlayabiliriz) ve ilk hedef olarak makineli tüfek eratını seçtiğine hiç kuşku yoktur. Makineli tüfek eratının maneviyatı bozulmuş vaziyettedir. Teğmen Bunçuk’un tehlikeli nüfuzu alayın maneviyatı üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Özel şubeye de bilgi verdiğim üzere, erat arasında emirlere itaatsizlik olayları görülmüştür.

Birkaç gün önce izinden (Petrograd’dan) dönen Teğmen Bunçuk, beraberinde bir yığın da yıkıcı yayın getirmiştir. Bundan sonra etkinliğini daha da genişletmeye çalışacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğim esaslara dayanarak bendeniz şu sonuçlara varıyorum: 1- Teğmen Bunçuk’un suçu sabit olmuştur (konuşmada bulunan subaylar benim sözlerimi yemin ederek doğrulayacaklardır). 2- Teğmen Bunçuk’un devrimci etkinliğine bir son vermek için kendisini derhal tutuklayarak divanıharbe vermek gereklidir. 3- Makineli tüfek müfrezesi derhal dağıtılmalı, en tehlikeliler başka yerlere nakledilmeli, geri kalanlar ise ya geri hizmete alınmalı ya da öteki alaylara verilmelidir.

Samimi arzumun vatanıma ve çarıma hizmet olduğunu saygılarımla bilgilerinize arz ederim. Bu mektubun bir suretini de Kolordu Kurmay Başkanlığına göndermiş bulunuyorum.

Yüzbaşı Yevgeni Listnitski

7 No’lu Kesim.

20 Ekim 1916.

Ertesi sabah erkenden Listnitski raporunu emir eriyle alay karargâhına gönderdi ve kahvaltıdan sonra siperlere çıktı. Siperlerin alçak, kaygan duvarlarının ilerisinde, bataklığın üzerinde, dikenli tellere takılmış gibi parça parça bir sis asılmıştı. Siperin zemini iki üç santim kalınlığında vıcık vıcık bir çamurla kaplıydı. Mazgallardan minik, kahverengi derecikler dışarı akıyordu. Kaputları baştan

aşağı çamura bulanmış Kazaklar, siper duvarından indirdikleri sac levha üzerinde ateş yakmış, kaplarının içinde çay pişiriyordu; topuklarının üzerine çömelmiş, tüfeklerini siperin duvarına dayamışlardı.

Listnitski önüne çıkan ilk Kazak grubuna, “Sac üstünde ateş yakılmayacak diye kaç kere söylenecek size?” diye bağırdı. “Laf anlamaz mısınız siz domuzlar?”

Kazaklardan ikisi istemeye istemeye yerinden doğruldu; kaputlarının uçlarını altlarına almış, çömelen ötekiler, istiflerini bozmadan sigaralarını içmeye devam etti. Kulağında gümüş bir küpe sallanan esmer, sakallı bir Kazak, kabın altına bir avuç dolusu çırpı atarken cevap verdi:

“Sacı kullanmayı biz de istemeyiz, ama başka türlü nasıl ateş yakalım komutanım! Şu çamura bakın!”

“Kaldırın o sacı derhal!”

Ablak, çöpür yüzlü bir Kazak, başını kaldırıp subaya bakmaksızın, kaşlarını çatarak, “Ne yani, burada aç mı oturacağız?” diye sordu.

“Size kaldırın o sacı diyorum!” Listnitski çizmesinin ucuyla bir tekme atarak kabın altındaki çalı çırpıyı öteye fırlattı.

Sakallı Kazak şaşkın ve kızgın bir gülümsemeyle kabın içindeki suyu yere dökerken mırıldandı:

“İçtiniz işte çayınızı çocuklar...”

Kazaklar uzaklaşan subayın ardından gözlerini dikip, ses çıkarmadan yiyecek gibi baktı. Sakallı Kazak’ın gözlerinde minik alevler tutuşuyordu.

“Kibirli piç!”

Başka bir Kazak derin bir iç geçirdi, tüfeğini omuzuna astı.

Merkulov Birinci Takımın mevzilendiği kesimde Listnitski’ye yetti. Yeni deri ceketi gıcırdaya gıcırdaya, soluk soluğa geldi; nefesi ekşi ekşi, kendi memleketinde yetişen cins tütün kokuyordu. Seslenerek Yevgeni’yi bir kenara çekti ve acele acele, “Haber duydu mu?” dedi. “Bunçuk dün gece kaçmış.”

“Bunçuk mu? Nee?”

“Kaçmış... Anlamadın mı? Onunla aynı kazamatta kalan makinelili tüfek müfreze komutanı, Bunçuk’un bizim yanımızdan ayrıl-

dıktan sonra dönmediğini söyledi bana. Demek ki bizim yanımızdan ayrılır ayrılmaz kirişi kırmış. Ne dersin sen buna?”

Listnitski kaşlarını çatmış, kelebek gözlüğünün camlarını parlatıyordu.

Merkulov onun yüzüne sorar gibi bakarak, “Tedirgin olmuş bir halin var,” dedi.

“Ben mi? Aklını mı kaçırdın sen? Ne diye tedirgin olacaktım? Hiç beklenmedik bir haber olduğu için biraz afalladım o kadar.”

II

ERTESİ sabah başçavuş kaygılı bir suratla Listnitski'nin kazamatına geldi, uzun süre ıkınıp sıkındıktan sonra haberi verdi Listnitski'ye:

“Bu sabah, komutanım, Kazaklar bu kâğıtları bulmuş siperlerde. Biraz biçimsiz şeyler de... Size bildirmeyi uygun gördüm...”

Yattığı ranzanın üzerinde doğrulan Listnitski, “Ne kâğıtları?” diye sordu.

Çavuş ona birkaç tane buruşuk, daktiloyla yazılmış bildiri uzattı. Listnitski okudu:

DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Asker yoldaşlar;

Bu musibet savaş iki yıldan beri sürüyor. Sizler iki yıldır başkalarının çıkarlarını savunmak için siperlerde çürümektesiniz. Bütün ulusların işçi ve köylülerinin kanları iki yıldan beri akıtılmakta. Yüz binlerce asker öldü, yaralandı, geride yüz binlerce dul ve yetim kaldı: İşte bunlardır bu katliamın sonucu. Ne için dövüşüyorsunuz? Kimin çıkarlarını savunuyorsunuz? Çarlık Hükümeti yeni topraklar ele geçirmek ve bu toprakların insanlarına da tıpkı Polonya ve başka ulusların insanlarına yaptığı gibi zulmetmek için milyonlarca askeri ateş hattına sürmüştür. Dünya sanayicileri işletme ve fabrikalarının ürünlerini satabilmek için ellerinde tutmak zorunda oldukları pazarları ve kârlarını paylaşmak istemiyor; onun yerine bu pazarları silahlı kuvvetler zoruyla bölüşüyor; siz cahiller de onların bu çıkar savaşında ölüme gidiyor, sizler gibi alın teriyle yaşayan insanları öldürüyorsunuz.

Yetsin artık bu dökülen kardeş kanı! Uyanın emekçiler! Düşmanınız, sizler gibi kandırılmış olan Avusturya ve Alman askerleri değil, kendi çarınız, kendi sanayicileriniz, kendi toprak ağalarınızdır. Silahlarınızı onlara çevirin. Avusturya ve Alman askerleriyle kardeş olun. Sizleri hayvanmışsınız gibi ayıran dikenli tel engellerinden birbirinize ellerinizi uzatın. Sizler birbirinizin işçi kardeşlerisiniz, emeğin kanlı nasırları hâlâ avuçlarınızdadır; sizin aranızda bölüşülecek hiçbir şey yoktur. Kahrolsun istibdat! Kahrolsun emperyalistlerin savaşı! Dünya emekçilerinin birleşmesi onuruna, hurra!

Listnitski içinde kabaran bir öfkeyle okudu bildiriye. Anlamsız bir nefrete kapılarak ve önsezilerinin pençesi altında kıvranarak, 'İşte, şimdi başladı!' diye düşündü. Keşfini derhal telefonla alay komutanına bildirdi.

"Bu konuyla ilgili emirleriniz nedir Ekselans?" diye sordu.

"Başçavuşu, takım subaylarını al ve derhal sıkı bir arama yap. Subaylar da dâhil olmak üzere herkesi ara. Alayı nöbetten ne zaman çekmeyi düşündüklerini soracağım bugün tümen karargâhına. Onları acele etmeye zorlayacağım. Arama sırasında bir şey bulacak olursan hemen bana haber ver."

"Bu işin makineli tüfekçilerin başı altından çıktığını sanıyorum."

"Öyle mi? Kazakların üstlerini araması için müfreze komutanına derhal emir vereceğim."

Takım subaylarını kazamatta toplayan Listnitski, onlara alay komutanının emrini bildirdi.

Merkulov tepesi atarak, "Ne korkunç bir şey bu!" dedi. "Birbirimizin üstünü mü arayacağız?"

Genç bir teğmen, "İlk sıra senin Listnitski," dedi.

"Hayır, zar atacağız."

"Alfabetik sıraya göre olsun."

Listnitski, "Şaka bir yana beyler," diye lafa karıştı. "İhtiyar gerçekten de fazla ileri gitti; alayımızın subayları, Sezar'ın karısı kadar temizdir, içimizde bir Teğmen Bunçuk vardı, o da kaçtı. Ama yine de Kazakların üzerlerini aramamız gerekir. Biri gitsin, başçavuşu çağırsın."

Üç St. George nişanı almış yaşlıca bir adam olan başçavuş içeri girdi. Öksürdü ve ayrı ayrı subayların yüzlerine baktı.

“Bölükte kuşkulandığın kişiler kimler? Sence bu bildirileri kim bırakmış olabilir?” diye sordu Listnitski.

Başçavuş kesin bir dille, “Bizim bölümde hiç böyle kimse yok komutanım,” diye cevap verdi.

“Ama bildiriler bizim kesimde bulundu. Başka bölükten bizim kesime giren oldu mu hiç?”

“Hayır komutanım.”

Merkulov elinin bir hareketiyle başçavuşu uzaklaştırarak, “Pekâlâ, git, teker teker hepsinin üzerini ara,” dedi ve kapıya doğru döndü.

Arama başladı. Kazakların yüzlerinde türlü türlü ifadeler dolaşıyordu. Kimi öfkeyle karışık hayretle kaşlarını çatıyor, kimi subayların yüzüne korkuyla bakıyor, kimi de acınacak eşyalarını didik didik eden subaylara gülüyordu.

Cin gibi bir çavuş, “Ne arıyorsunuz?” diye sordu. “Bir şey mi çaldı? Belki bir yerlerde gözümüze ilişmiştir.”

Aramadan hemen hemen hiçbir sonuç çıkmadı. Yalnız Kazaklardan birinin kaput cebinde, buruşuk, bir nüsha bildiri bulundu.

“Okudun mu bunu?” diye sordu Merkulov.

Kazak yere eğik gözlerini kaldırmaksızın, “Sigara sarmak için aldım onu,” diyerek gülümsedi.

Mosmor kesilerek, “Ne sırtıyorsun be?” diye bağırın Listnitski, Kazak’a doğru yürüdü. Kısa, sarı kirpikleri gözülüğünün ardında sinirli sinirli kırışıyordu.

Kazak’ın yüzü ciddileşmiş, gülümsemesi, rüzgârın önüne katılıp sürüklenmiş gibi silinmişti.

“Affedersiniz komutanım,” diye yüksek, incinmiş, âdeta kızgın bir sesle konuştu Kazak. “Benim okumam yoktur. Sigara kâğıdım kalmadığı için aldım bunu. Baktım, orada duruyordu, aldım ben de.”

Listnitski tükürdü ve arkasında subaylar olduğu halde dönüp yürüdü.

Ertesi gün alay çekildi ve cephe hattının on verst kadar gerisinde konakladı. Makineli tüfek müfrezesinden iki er tutuklanarak divaniharbe verildi, bir kısmı yedek alaylara nakledildi, bir kısmı da İkinci Kazak Tümeninin başka başka alaylarına dağıtıldı. Birkaç

günlük bir dinlenmeden sonra alay nispeten bir çekidüzene girdi. Kazaklar yıkandı, temizlendi, hatta tıraş bile oldu. Tıraş olmak için siperlerdeki yönetime başvurmak zorunda da kalmadılar; siperlerdeki tıraş olma yöntemi şöyleydi: yüzdeki kıllar alazlanır, alevler yanakları yakmaya başlar başlamaz ıslak bir havlu bastırılarak yanmış kıllar temizlenirdi. Takım berberlerinden birinin, müşterisine, “Domuz gibi alazlayayım mı seni, yoksa nasıl istersin?” diye sorduğu günden beri bu yönetime, “domuz alazlaması” denilmekteydi.

Alay dinlendi, dış görünüşleri bakımından Kazakların neşesi yerine geldi, iyi bir duruma girdiler. Ama Listnitski'yle subaylar bunun, kasım ayında açan hava gibi geçici, yapay bir hal olduğunu biliyorlardı. Cepheye dönüş söylentileri dolaşmaya başlar başlamaz, ifadeler değişti, hoşnutsuzluk, gerginlik, tatsız davranışlar aldı yürüdü. Sonu gelmeyen bezginlik ve sinir gerginliği kendini hissettirmeye, maneviyat kırıklığına, gevşekliğe yol açmaya başladı. Böyle bir ruh durumunun etkisi altındaki bir insanın, belirli bir amaç için ne kadar korkunç savaşılabileceğini çok iyi biliyordu Listnitski.

1915'te üst üste beş sefer hücumla kaldırılan bir bölük görmüştü; bölük müthiş kayıplar verdiği halde tekrar tekrar hücum emri alıyordu. Sonunda, bölükten geriye kalanlar emir filan dinlemeksizin savaş alanını bırakıp geri çekilmeye başladı. Listnitski'nin bölüğüne bunları durdurma emri verildi. Geri çekilen askerler kendilerini durdurmak için bir hat üzerinde yayılan Kazaklara ateş açtı. Altmış kişi ya kalmış ya kalmamışlardı; Listnitski, ölümün nereden geldiğine aldırış etmeksizin ölümün üzerine yürüyen ve Kazakların kılıçları altına düşen bu altmış kişinin kendilerini savunurken gösterdiği delice cesarete dikkat etmişti.

Şimdi bu olayı korkunç bir ibret olarak hatırlayan Listnitski, Kazakların yüzlerine yeniden kaygıyla göz gezdirdi ve ‘Acaba bunlar da bir gün, gözleri ölümden başka hiçbir şeyi görmeksizin geri döner, çekilir mi?’ diye düşündü. Kazakların bezgin, ters bakışlarını göreyerek, bunların da aynı şeyi yapabileceğini kabul etmek zorunda kaldı.

Savaşın daha ilk günlerinden başlayarak Kazaklarda köklü değişiklikler olmuştu. Şarkıları bile savaş sırasında ortaya çıkmış yeni, kasvetli, neşesiz şarkılardı. Listnitski bölüğünün konakladığı fab-

rikanın geniş sundurması önünden geçerken sık sık, özlemle, anlatılmaz kederlerle dolu bir şarkı duyardı; durup dinler ve şarkının o basit kederli havası ona dokunurdu. Yüreğinin gittikçe hızlanan vuruşları, içinde bir teli gerer, şarkı söyleyen sesin alçak tonu bu teli titreştirir ve titreşimler ruhuna acılar salardı. Listnitski biraz ötede dikilir, güz akşamının kasvetli karanlığına dalar ve gözlerinin yaşlarla ıslandığını hissedirdi.

Alayın dinlenmeye çekildiği bütün süre içinde, Listnitski sadece bir sefer eski bir Kazak şarkısının yiğitçe sözlerini duyabildi. Her akşam çıktığı kontrol dolaşmalarının birinden dönüyordu; sundurmanın önünden geçerken, kulağına gürültülü kahkahalar, yarı sarhoş sesler çalındı. Komşu kasabalardan birine kumanya almaya gitmiş olan iâşe çavuşunun, yasak içki getirip Kazaklara ikramda bulunduğunu tahmin etti. Kazaklar da şimdi bir şeye gülüyor, ağız kavgası ediyorlardı aralarında. Listnitski daha epeyce uzaktan, Kazakların keskin ısıklarını ve şarkının güçlü melodisini duydu. Uzun, titreşimli bir ısıklık döne döne havaya yükseldi ve en aşağı otuz hançereden çıkan bir kükreyiş içinde boğuldu. Birisi kulak zarlarını paralayan kısa, keskin ısıklar çalıyordu; anlaşılan genç Kazaklardan biri, çamurlu zemine döşenmiş tahtaların üzerinde dans ediyordu. Dans edenin topuklarının tahtalar üzerinde çıkardığı takırtılar, şarkı söyleyenlerin sesleri içinde boğuluyordu.

Listnitski elinde olmaksızın gülümsedi ve adımlarını ezginin ritmine uydurmaya çalıştı. 'Piyadelerin Kazaklar kadar sıla hasreti çektiğini sanmıyorum,' diye düşündü, ama mantığı, piyadelerin onlardan farklı olabileceğine isyan etti. Bununla birlikte, siperlerde oturmaya zorlanan Kazakların büyük bir acı duyarak buna tepki gösterdiğine de kuşku yoktu, zira görevlerinin niteliği bakımından devamlı hareket halinde olmaya alışıktilar. İki yıldan beri siperlerin içinde savaşmak ya da ilerlemek için girişilen semeresiz hücumlarla yerlerinde saymak zorunda bırakılmışlardı. Ordu her zamankinden zayıf bir durumdaydı şimdi. Bu orduya güçlü bir el, yeri göğü inletecek bir başarı, askerleri gevşeklikten silkeleyip kurtaracak ileri doğru büyük bir adım gerekliydi. Hiç kuşkusuz tarihte, savaşların çok uzadığı, en güvenilir, en disiplinli birliklerin maneviyatlarının bile

sarsıldığıının görüldüğü dönemler olmuştu. Böyle bir şey Suvorov'un bile başına gelmişti... Ama Kazaklar dayanırdı; çökseler bile en son çöken onlar olurdu. Onlar savaşçı geleneğe sahip kendi başlarına ufak bir ulustu, fabrikaların ayaktakımından ya da mujik süprütülerinden değil.

Sanki özellikle Listnitski'nin gözünü açmak istemişçesine zorlanan bir ses, başka bir şarkıya başladı. Şarkıya başka sesler de katıldı ve Listnitski, Kazakların şarkıya dökülen özelemlerini bir kez daha duydu.

Genç subay Tanrıya dua eder.
Genç Kazak sılaya dönmek ister.
“Oy, subayım, genç subayım,
Bırak sılama varayım,
Bırak sılama varayım,
Anamın babamın yanına,
Anamın babamın yanına,
Genç karımın yanına.”

Bunçuk kaçıının dördüncü günü, cephe hattı üzerindeki büyük bir ticaret kentine vardı. Pencerelede ışıklar pırıldamaya başlamıştı. Ayaz, ufak, kirli su birikintilerini buzdand, ince bir paltoyla örtmüştü; uzaklardan arada sırada geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Işıklı ana caddelerden kaçınarak arka sokaklardan ilerleyen Bunçuk, her an tetikte, kulaklarını dikmiş dinliyordu. Kente girerken bir devriye kolunun kucağına düşmesine ramak kaldığı için, şimdi parmaklıklar boyunca kıyı kıyı, bir kurt gibi sakınarak ilerliyor, sağ elini –bütün bir günü bir çöp yığınının içinde yatarak geçirdiğinden leş gibi olan– kaputunun cebinde tutuyordu.

Kentte bir kolordu üslenmişti; şurada burada çeşitli birlikler konakladığı ve her an bir devriyeyle karşılaşma tehlikesi olduğunu bildiği için, Bunçuk, kaputunun cebinde taşıdığı toplu tabancasının tırtıllı kabzasını hiç bırakmıyordu elinden.

Kentin öbür yanında تنها bir yan sokağa girdi Bunçuk ve adi yapıları teker teker gözden geçirip, bahçe kapılarından içeriye göz atarak bir aşağı bir yukarı dolaştı sokakta. Yirmi dakika kadar sonra, köşedeki küçük köhne bir eve yaklaştı, panjurdaki bir yarıktan içeriyi

gözetledi, kendi kendine gülümseyerek kararlı adımlarla dış kapıdan içeri girdi. Kapıyı vurdu; şala sarınmış yaşlıca bir kadın açtı kapıyı.

“Boris İvanoviç burada mı oturuyor?”

“Evet. Buyurun içeriye.”

Bunçuk kadının yanından sıyrılarak geçip koridora girdi. Arkasında kapı mandalının soğuk şakırtısı duyuldu. Ufak bir gaz lambasıyla aydınlatılmış basık tavanlı bir odada, askerî üniforma giymiş yaşlıca bir adam masa başında oturuyordu. Ayağa kalktı, soluk ışıktaki gözlerini kısarak baktı ve sevincini belli etmemeye çalışarak kollarını Bunçuk’a uzattı.

“Nereden geliyorsun böyle?”

“Cepheden.”

“Eee?”

Bunçuk bir an duraksadı, gülümsedi ve parmağının ucuyla ötekinin palaskasına dokunarak, yumuşak bir sesle, “Bir odan var mı?” diye sordu.

“Tabii, var. Gel bu tarafa.”

Adam, Bunçuk’u daha ufak bir odaya aldı, karanlıkta ona bir sandalye verdi ve yan odaya açılan kapıyı kapadıktan sonra, pencerenin perdesini çekip sordu:

“İşin bitti mi?”

“Evet.”

“Orada durum nasıl?”

“Herkes hazır.”

“Güvenilir adamlar mı?”

“Çok.”

“Önce şu üstündekileri çıkarsan iyi edersin, sonra konuşuruz seninle. Kaputunu alayım. Sana bir şey getireyim de girip yıkan içinde.”

Bunçuk yeşilimsi bakır leğenin içinde yıkanırken, askerî üniformalı adam onun kısa kesilmiş saçlarını okşayıp, sakin, yorgun bir sesle konuştu:

“Şimdilik onlar bizden çok daha güçlü. Gelişmemiz, etki alanımızı genişletmemiz ve savaşın gerçek nedenlerini açıklayarak, hiç durmadan çalışmamız gerekir. Gelişiyoruz da emin olabilirsiniz. Onların her kaybı bizim için bir kazanç oluyor; hiç şaşmaz bu. Olgun-

luk çağındaki bir adam hiç kuşkusuz bir çocuktan güçlüdür, ama yaşlanıp kasları pörsüyünce, delikanlı çarçabuk soluğunu kesebilir onun. İşte şimdi bizim karşımızda sadece yaşlılıktan pörsümüş kaslar değil, felcin gittikçe yayıldığı bütün bir organizma var.”

Yılanmasını bitiren Bunçuk yüzünü kaba bir havluyla kurular-ken, “Ayrılmadan önce o subaylara görüşlerimi anlattım,” dedi. “Çok tuhaf oldu... Makineli tüfekçileri tartaklayacaklardır mutlaka, hatta çocuklardan birkaçını divanharbe bile verirler; ama ellerinde hiç kanıt yok, ne diyebilirler ki? İnşallah çocukları ayrı ayrı birliklere dağıtırlar; bu da bizim ekmeğimize yağ sürer. Bizim yerimize onlar eksin tohumu. Esaslı birkaç oğlan var orada. Demir gibi çocuklar!”

“Stepan’dan bir not aldım. Askerlikten anlayan birini istiyor. Sen gideceksin, ama kimlik belgesi işi ne olacak? Sen halledebilecek misin?”

Bunçuk havluyu çiviye asmak için ayak parmaklarının ucunda yükselirken, “İş nedir?” diye sordu.

“Çocuklara öğretilenlik yapacaksın.” Ev sahibi gülümsedi. “Hiç büyüyecek misin sen?”

“Büyümeme gerek yok,” diye karşılık verdi Bunçuk. “Hele benim durumumdaki bir insan için hiç yok. Bir bezelye tanesi kadar küçük kalmalıyım ki dikkat çekmeyeyim.”

Doğuda gök kurşuni bir renk alana kadar konuştular. Bir gün sonra, yeni elbiseler ve makyajla görünüşü tamamıyla değişen Bunçuk, yanında 441. Orşanski Alayından, göğsünden aldığı yara yüzünden çürüğe çıkarılmış er Nikolay Uhvato adını taşıyan birtakım belgeler olduğu halde kentten çıkıp istasyona doğru yürüdü.

III

 LADİMİR-Volinski’den Volinya’daki Kovel’e kadar olan bölgeyi Özel Ordu tutuyordu. “Özel Ordu” aslında, 13. Ordu idi, ama yüksek rütbeli generaller bile kör inançlardan doğan önyargılara sahip olduğu için, buna “Özel Ordu” deniliyordu. 1916 Eylül ayının sonlarına doğru bu bölgede ilerlemek için planlar yapıldı ve birliklerin ilerleyeceği alanlar topçu hazırlık ateşiyle dövüldü.

Bölgeye olağanüstü denecek kadar ağır topçu kuvvetleri yığıldı. Almanların iki siper hattıyla tuttıkları bölgeyi, çeşitli çaplarda binlerce top mermisi dokuz gün süreyle hallaç pamuğu gibi attı. Daha bombardımanın birinci günü, topçu ateşi yoğunlaşır yoğunlaşmaz, Almanlar geride gözcülerden başka kimse bırakmadan birinci hattın gerisine çekildi. Bir iki gün sonra ikinci hattı da bırakıp üçüncü bir hatta çekildiler.

Onuncu gün Türkistan Piyade Kolordusu ilerlemeye başladı. Kolordu, Fransızların dalgalar halinde hücum etme yöntemini uyguluyordu. Rus siperlerinden on altı dalga kalktı. Burgaca tutulmuş gibi döne döne seyreterek ve yer yer yarılmış, iğrenç dikenli tel yığınlarının çevresinde kaynaşarak, gri insan dalgası yuvarlana yuvarlana ilerledi. Almanların tarafından da kavrulmuş akçaağaç gövdelerinin, kum tepeliklerinin ardından, ateş kusarak takırdayan silahların sürekli kükreyişi geldi. Arada sırada bir top bataryasının bu uğultuyu parçalayan gümbürtüsü duyuluyor, sonra her şey Alman makineli tüfeklerinin kısık takırtılarının eşlik ettiği som bir ses dalgası içinde boğuluyordu.

İki kilometre genişliğindeki bir alan içinde, kumlu toprak dövüle dövüle, patlamaların simsiyah burgaçları içinde kaldı, hücum dalgaları kırıldı, köpük köpük parçalandı, top mermilerinin açtığı kraterlerden dışarı döküldü ve ileri doğru sürüklendi.

Patlayan şarapnelardan fıskıran kapkara dumanlar sıklaştıkça sıklaştı, şarapnelerin kulakları yırtan vızıltıları yükseldikçe yükseldi ve makineli tüfek ateşi, toprağı gittikçe artan bir şiddetle kırbaçladı. Hücum kalkan birlikler daha dikenli tellere varmadan biçildiler. On altı dalgadan ancak son üçü engellere ulaşabildi ve halkalar halinde uzanan, eğri büğrü olmuş tellere, kavrulmuş kazıklara ulaşır ulaşmaz da bunlara çarparak kırıldı ve oluk oluk ya da sızıntılar halinde geri döndü.

O gün, Svinuhi köyü yakınlarındaki kumlu, kara toprakların üzerine dokuz binden fazla can saçıldı.

İki saat sonra hücum tazelandı. Türkistan Piyade Kolordusunun İkinci ve Üçüncü Tümenleri ilerledi. Sol kanatta, 53. Piyade Tümeniyle, 307. Sibiryaya Piyade Tugayının birlikleri, irtibat hendekleri

boyunca arka arkaya sıralar halinde dizildi; sağ kanatta ise Üçüncü Humbaracı Tümenin taburları ilerledi.

Özel Ordunun 30. Kolordu Komutanı, Korgeneral Gavrilov, bölgeye iki tümen daha sürmek üzere Genelkurmaydan emir aldı. Gece, 80. Tümenin 320. Çembarski, 319. Bugulma ve 318. Çernoyarsk alayları mevzilerinden geri çekildi, onların yerine Letonyalı piyadelerle, yerel gönüllülerden oluşturulan taze birlikler sürüldü. Her ne kadar hareket gece yapıldıysa da, bir önceki akşam, alaylardan biri şaşırtma hareketi niteliğinde, ters yönde sevk edilmiş ve cephe hattı boyunca on iki verst yürütüldükten sonra geri dön emri almıştı. Alaylar da aynı yönde ama değişik yollardan ilerledi.

Başka tarafa aktarılmadan önce, 318. Çernoyarsk Alayı, Stokhod Irmağı yakınlarındaki ufak bir kasabada konaklamıştı. İlk yürüyüşün ertesi sabahı alay bir ormandan geçirilerek terk edilmiş siperlere yerleştirildi ve alaya burada dört gün süreyle, tabur halinde değil de yarımşar bölükler halinde ilerlemeyi esas tutan Fransız taarruz yöntemleri talim ettirildi. Humbaracı birliklerine, dikenli tel engellerinin en çabuk şekilde nasıl kesileceği öğretildi, buna ek olarak da el bombası atma talimleri yaptırıldı. Bundan sonra birlikler tekrar yürüyüşe geçti. Üç gün yürüdüler; ormanlardan, ormanlar içindeki açıklıklardan, ağaçlık vahşi araziler boyunca ilerleyen ve top arabalarının tekerleklerinin açtığı izlerle bozulmuş daracık yollardan geçtiler. Hafif, parça parça ve rüzgârın önünde sürüklenen bir sis, çam ağaçlarının tepelerine takılıyor, ormanın içindeki açıklıklardan akıyor ve mavi-yeşil tüten sazlıkların üzerindeki bir atmaca gibi süzülüyordu. Hiç durmadan çiseleyen buz gibi yağmurun altında erat sırlıklı olmuştur; herkesin suratı bir karıştı. Taarruz bölgesinden çok uzak olmayan bir köye varıp burada bir gün dinlendiler ve ucunda ölüm bekleyen yolculuğa hazırlandılar.

Aynı sıralarda 80. Tümen karargâhına refakat eden özel bir Kazak bölüğü de savaş sahnesine doğru ilerliyordu. İkinci Takımı tamamıyla yedeklerden oluşan bölükte, Tatarski köyünün üçüncü yedek Kazakları da vardı. Tek kollu Aleksey Şamil'in iki kardeşi, eski değirmen makinisti İvan Alekseyeviç, Afonka Ozerov, eski ataman Manitskov ile bölüğün canı ciğeri, ruhu olan Gavril Lihovidov ve

daha başkaları da bunlar arasındaydı. Lihovidov, yetmiş yaşındaki anasıyla ve pek de güzel olmamakla birlikte boyun eğmez yaradılıştaki bir kadın olan karısından sık sık yediği dayaklara gık demeden katlanmasıyla ün salmış, yabancı görünüşlü bir Kazak'tı.

3 Ekim sabahı erkenden, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu yürüyüşe geçmeye hazırlandığı sırada özel bölük de bir köye girdi. Askerler terk edilmiş, yarı yıkık kulübelere koşarak çıkıyor, sokakta sıraya giriyordu.

En öndeki manganın yanında esmer derili bir onbaşı duruyordu. Harita çantasından bir çikolata çıkarmış, kâğıdını açıyordu. Pembe dudaklarının kenarına çikolata bulaşmıştı. Asker sırasının başından geriye doğru yürümeye başladı; üzerindeki çamurlar katılaşıp kerpiçleşmiş kaputu bacaklarının arasında bir koyun kuyruğu gibi sallanıyordu. Kazaklar yolun sol yanını aldı. Makinist İvan Alekseyeviç, İkinci Takımın dış sırasındaydı. Su birikintilerine basmamak için gözlerini yerden ayırmadan yürüyordu. Piyadelerin safları içinden birisi ona seslendi, İvan Alekseyeviç başını kaldırıp piyade erlerine göz gezdirdi.

“İvan Alekseyeviç! Dostum...”

Ufak tefek bir asker manganından ayrıldı, omzuna asılı tüfeğini sırtına doğru itti ve acemi adımlarla ona doğru koştu. Ama tüfeğin kayışı kaydı, dipçik karavana tasına çarptı.

“Tanımadın mı beni? Hemen unuttun mu yahu?”

Ağzı ve çenesi, kül rengi kaba bir sakalla örtülü ufak tefek askerin, Uşak olduğunu güçlükle çıkarabildi İvan Alekseyeviç.

“Nereden çıktın be?”

“Bu alaydayım, 318. Çernoyarsk Alayında. Eski arkadaşlardan biriyle burada karşılaşacağımı hiç ummuyordum.”

Uşak'ın kirli, ufak elini hâlâ kendi kemikli elinin içinde tutmakta olan İvan Alekseyeviç, sevinç ve heyecandan gülümsüyordu. Onun iri adımlarına ayak uydurmaya çalışan Uşak, bir yandan koşar adım yürürken, bir yandan da İvan'ın gözlerinin içine bakıyordu; birbirine yakın, acı bir ifade almış kendi gözleri ise buğulanmış, bakışlarına olağanüstü bir yumuşaklık gelmişti.

“Hücuma geçeceğiz...”

“Biz de öyle.”

“Ee, nasılsın bakalım İvan Alekseyeviç, nasıl gidiyor işler?”

“Anlatacak bir şey yok.”

“Burada da aynı durum, 1914’ten beri siperlerden çıkmadım. Benim ne evim ne de ailem vardır öteden beri, ama birileri için çarpışmam gerekiyor işte.”

“Stokman’ı hatırlıyor musun? Çok iyi adamdı şu bizim Osip Davidoviç! Bütün bunların ne demek olduğunu anlatırdı bize o. Eğer erkek adam diye bir şey varsa, o da Osip Davidoviç’ti işte...”

Uşak minicik yumruğunu sallayıp sakallı yüzü bir gülümsemeyle buruşarak, “Hatırlamaz olur muyum!” dedi. “Öz babamdan iyi hatırlıyorum onu. Babamın bana hiç yararı olmadı ki zaten! Onun durumundan hiç haberim yok, senin var mı?”

İvan Alekseyeviç içini çekerek, “Sibirya’da,” dedi.

Uzun boylu arkadaşının yanında ine çıkma giden Uşak, tilki gibi kulağını dikerek, “Ne?” diye sordu.

“Hapiste. Kim bilir belki de ölmüştür şimdiye kadar.”

Uşak bir iki dakika hiç konuşmadan yürüdü. Arada sırada, bir kendi taburunun toplanma yerine, bir İvan’ın kemikli çenesine ve alt dudağının hemen dibindeki yuvarlak, derin çukura bakıyordu başını kaldırıp.

Elini İvan’ın avucundan çekip, “Güle güle,” dedi. “Bir daha görüşebileceğimizi sanmıyorum.”

Kazak sol eliyle kasketini çıkardı, eğildi ve kolunu Uşak’ın sıksası çıkmış omuzuna sardı. Birbirlerine ebediyen veda ediyorlarmışçasına öpüştüler. Uşak durdu, geride kaldı. Kafası birdenbire omuzlarının arasına gömüldü, kaputunun dışında sadece kulaklarının koyu pembe uçları kaldı. Dertop olmuş bir vaziyette, ayakları üzerinde tökezleyerek geriye döndü.

İvan Alekseyeviç safından ayrıldı, sesi titreyerek bağırdı:

“Hey, kardeş! Kardeş! Demir gibiydin sen, değil mi? Hatırlıyor musun? Güçlü bir adamdın sen... ha?”

Uşak gözyaşlarından leke leke olmuş yüzünü çevirdi, önu açık kaputuyla, yırtık gömleğinden görünen kemikli göğsünü yumrukladı:

“Öyleydim! Çetindim! Ama şimdi ezdiler beni... İhtiyar atı ölüme sürdüler!”

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama Kazak bölüğü bir yan sokağa saptı ve İvan onu gözden kaybetti.

Onun arkasından yürüyen Prohor Şamil, “Uşak’tı bu değil mi?” diye sordu.

İvan Alekseyeviç kederli bir sesle, “Yaman adamdı,” diye cevap verdi ve tüfeğinin kayışını sert bir şekilde çekerken dudakları titredi.

Köyden çıktıktan sonra yaralılarla karşılaşmaya başladılar; önce birer ikişer, sonra üçer beşer kişilik ve en sonunda kalabalık gruplar halinde yaralılara rastladılar. Birçok araba ağzına kadar ağır yaralılarla doldurulmuş, yavaş yavaş ilerliyordu. Arabaları çeken beygirler bir deri bir kemik kalmıştı. Zayıf sırtlarında hiç durmadan yedikleri kırbaçların izleri belli oluyor, yer yer açılmış yaralarının içinden kemikleri görünüyordu. Köpük içinde kalmış burun delikleri çamurlu yere sürtünecek kadar başlarını eğmişler, soluk soluğa, ıkınarak, zorla çekiyorlardı arabaları. Ara sıra içlerinden biri duruyor, başını meyus bir halde aşağı sarkıtıyor, gücünün tükendiğini belli edercesine böğürleri inip inip kalkıyordu. Şaklayan bir kırbaç duran kısrağı harekete geçiriyor ve hayvan sağa sola yalpalayarak tekrar koşumlara asılıyordu. Bütün arabaların çevresinde, arabalara tutunmuş sürüklenircesine ilerleyen yaralılar vardı.

Bölük komutanı, ötekilerden daha sevimli görünen bir askere, “Hangi alaydansın?” diye sordu.

“Türkistan Kolordusu, Üçüncü Tümen.”

“Bugün mü yaralandın?”

Asker cevap vermeksizin döndü gitti.

Kazak bölüğü yoldan ayrılıp ormana girdi. 318. Çernoyarsk Alayının piyade taburları köyden ayrılmış, onların ardı sıra cebri yürüyüşle geliyordu. Uzakta, puslu gökte, bir Alman balonu kirli sarı iri bir damla gibi asılı duruyordu.

“Bakın arkadaşlar, işte size bir harika!”

“Salama benziyor.”

“Bizim birliklerin hareketini oradan gözetliyor işte, piç oğlu piç!”

“O kadar yüksek boş yere mi çıkacaktı sanıyorsun?”